

KYRIACOS C. MARKIDES

I ZVORUL I UBIRII

Un pelerinaj în inima spiritualității creștine

Traducere din limba engleză de:

MIHAI VALENTIN VLADIMIRESCU

EDITURA HERALD
București

Cuprins

Elogiu pentru <i>Izvorul Iubirii</i>	7
Elogiu pentru <i>Muntele tăcerii</i>	9
Elogiu pentru alte lucrări ale lui Kyriacos C. Markides	10
Nota autorului	14
1. Reamintiri	15
2. Athos în America	33
3. Simpozion	61
4. Roadele duhului	89
5. Adevărata pace	111
6. Peisaje încetoșate	133
7. Dincolo de moarte	167
8. Pelerinaj	183
9. Ospitalitatea monahală	207
10. Tainele Sinaiului	227
11. Izvorul Iubirii	259
12. Bucuria unui pustnic	289
Mulțumiri	315

Elogiu pentru *Izvorul Iubirii*

„*Izvorul Iubirii* curge în lumea fără vârstă a creștinismului răsăritean, întâlnind pe parcurs spiritualitatea mănăstirilor, a vieților duse de sfinți și de înțelepți care trăiesc [printre noi], experiențele mistice și experiența zilnică a oamenilor care caută sensul vieții în credința ortodoxă. Cu abilități dialectice superioare, Markides îmbină rațiunea cu credința și, atunci când cartea sa plină de inspirație se încheie, izvorul iubirii continuă să curgă, mișcând inima și mintea cititorului apusean sau răsăritean într-o călătorie spirituală a cunoașterii de sine.”

– Dr. Christos P. Ioannides, director al Center for
Byzantine and Modern Greek Studies, Queens College, CUNY

„Dr. Markides îi ia cu el pe cititori într-o retrăire a unuia dintre pelerinajele sale personale. Discuțiile sale prețioase cu părinți profunzi promet o reflecție semnificativă, iar aceste experiențe fericite îl determină pe fiecare cititor la reînnoire și la transformarea propriei călătorii într-un urcuș duhovnicesc. Întregul text este plin de lumina comorilor găsite în *catharsis*, *fotisis* și *theosis*.”

– Părintele Nicholas C. Triantafilou, președintele Hellenic
College, Holy Cross Greek Orthodox School of Theology

„Profesorul Markides este un adevărat filosof și un scriitor inspirat. Până în prezent, *Izvorul Iubirii* [în original *Inner River*] este cea mai importantă lucrare a sa. Scris în cuvinte simple, clare și practice, ne duce în miezul tradiției noastre spirituale, oferind

exact ceea ce este esențial cu adevărat, dar care lipsește din sistemul nostru educațional contemporan și din societatea seculară: sens pentru minte, motivație pentru inimă și scop pentru voință. Dacă doriți să vă cunoașteți și să trăiți din plin, această carte este cu adevărat necesar să fie citită, o bijuterie neprețuită!”

– Dr. Peter Roche de Coppens, profesor emerit, East Stroudsburg University of Pennsylvania, fost consultant ONU, scriitor

„Profesorul Markides ne face tovarășii săi în călătoria sa de descoperire, punându-ne înaintea un amestec fascinant de note de jurnal de călătorie, convorbiri cu un părinte duhovnicesc charismatic și înțelept și meditații la marile întrebări despre viață și despre moarte. Perspectivele pe care le prezintă cu atâta entuziasm sunt binevenite: avem, în sfârșit, un scriitor care îl provoacă pe cel aflat în căutarea înțelegerii mistice și a spiritualității răsăritene să descopere creștinismul.”

– Dr. Elizabeth Theokritoff, cercetător independent și coeditor la The Cambridge Companion to Orthodox Christian Theology

„Dr. Kyriacos Markides este un cărturar desăvârșit ale cărui scrieri sunt atât de clare încât cititorii săi sunt introduși într-o lume a căutării care, altfel, ar putea rămâne de nepătruns. Rostit sau nerostit, mesajul său tot mai clar este acela că legile lumii spirituale sunt cu mult diferite de legile lumii materiale. De pe o astfel de temelie, invitația sa delicată îi permite cititorului să călătorească prin viață cu o înțelegere din ce în ce mai profundă a ambelor lumi. Atunci când îl citești – sau mai degrabă când îl cunoști – pe Markides, este ca și cum ai dobândi un nou prieten și un îndrumător care îți stă aproape, un *educator* pe care poți să îl iei într-o servietă sau într-un rucsac, gata să te lumineze ori de câte ori ai nevoie. În *Izvorul Iubirii*, călătorim cu el în căutarea unei mai bune înțelegeri a căii mistice, așa cum este prezentată de spiritualitatea ortodoxă răsăriteană. Prin scrierile sale ajungem să-l îmbrățișăm și noi pe îndrăgitul său mentor, pe părintele Maximos, pe măsură ce ne *învață* și pe noi. De la conferința și dialogul său cu studenții, profesorii și prietenii de la Holy Cross Theological School de lângă Boston, până la întâlnirile ulterioare cu părintele Maximos în Cipru, stilul scrisului lui Marki-

des, detaliat și antrenant, te face să te simți prezent în discuții. Mai mult, ca un prieten de încredere, Markides ne descoperă și propriile sale gânduri, dând glas întrebărilor noi ivite pe parcurs. Ca și cum ai avea în față volumul cu lucrările prezentate la o conferință, poți reveni ori de câte ori vrei pentru a înțelege mai bine lecțiile învățate. În consecință, scrisul său are potențialul de a transforma în profunzime modul omului de a călători prin viață.”

– Marcie Boucouvalas, Ph. D., redactor la *Journal of Transpersonal Psychology*

Elogiu pentru *Muntele tăcerii*¹

„O narațiune fascinantă... dialog și meditație, istorie și politică, teologie și jurnal de călătorie.”

– *Los Angeles Times*

„Lucrarea lui Markides este un instrument excelent pentru căutătorii spirituali de toate nivelurile, răspunzând în general întrebărilor referitoare la creștinism și, în special, celor referitoare la monahismul răsăritean.”

– *Publishers Weekly*

„Spiritualitate cu onestitate revigorantă... Cartea lui Markides atrage atenția asupra existenței unei forme vechi de misticism în cadrul creștinismului modern.”

– *Booklist*

„O excelentă imagine de ansamblu a principalelor teme comune întregii spiritualități ortodoxe, evitând în același timp monotonia scrierilor de tip manual prin intensitatea căutării personale a autorului și prin pasajele vii despre Muntele Athos. O recomand tuturor creștinilor – catolici, protestanți și ortodocși – care doresc să înțeleagă mai profund rădăcinile noastre creștine comune.”

– *America*

¹ *The Mountain of Silence: A Search for Orthodox Spirituality*, tradusă în limba română *Muntele tăcerii: în căutarea spiritualității ortodoxe*, carte publicată la Editura Herald, 2020. (N. red.)

„O cercetare emoționantă, profund umană a acestei lumi și a rolului spiritualității.”

– *Cyprus Weekly*

„Am fost foarte interesat de text și am învățat multe lucruri din el. Oferă o excelentă imagine de ansamblu a învățăturilor ascetice și duhovnicești ale tradiției ortodoxe, într-un stil plin de viață care poate ajunge la multe persoane care nu ar citi o prezentare mai *ecleziastică*. Să fie de cât mai mult folos!”

– Episcopul Kallistos Ware

Elogiu pentru alte lucrări ale lui Kyriacos C. Markides

„O lucrare profundă și interesantă de importanță majoră. [Markides] a avut curajul de a aborda căi ignorate în cea mai mare parte a gândirii contemporane. S-ar putea ca profesorul Markides, precum și alții ca el care au avut curajul explorării, să fie la doar un pas de descoperiri remarcabile despre natura omului.”

– Raymond Moody, autor al revistei *Life After Life*

„O sursă vastă de cunoaștere spirituală, de practică și de înțelegere care ne este necunoscută în cea mai mare parte.”

– Profesorul Jacob Needleman, autorul cărții *What Is God?*

„Aceasta este o carte cu care orice bărbat, femeie și copil ar trebui să se familiarizeze.”

– Antonio T. de Nicolas, profesor de filosofie, SUNY

„Markides continuă să exploreze lumea fascinantă a misticului și interpretează cu atenție legăturile sale nu doar cu creștinismul ortodox, ci și cu toată spiritualitatea.”

– Profesor Harvey Cox, Harvard Divinity School

„Este o carte cu minuni. Markides ne-a dăruit și nouă înțelegerea remarcabilă a implicațiilor filosofiei și practicii celor care reîncântă lumea.”

– Dr. Jean Houston, autorul lucrării *A Mythic Life*

„O perspectivă pătrunzătoare asupra adevărilor spirituale profunde. Este scris cu ochiul critic al cercetătorului și curajul unui adevărat aventurier spiritual.”

– Dr. Larry Dossey, autorul cărții *The Extraordinary Healing Power of Ordinary Things*

„O privire convingătoare în inima creștinismului mistic. Strălucește de înțelepciunea sfinților moderni.”

– Dr. Joan Borysenko, autorul cărții *Minding the Body, Mending the Mind*

„În duhul sfânt al Muntelui Athos, Kyriacos Markides transformă înțelegerea obișnuită.”

– Lynn Andrews, autorul cărții *Love and Power*

„Amintește din plin de vechile dialoguri platonice în care întrebările și răspunsurile sunt intercalate cu snoave, povestioare și experiențe.”

– Richard Leviton, autorul lucrării *The Galaxy on Earth*

„Punctul său de vedere este extrem de radical în esența sa și foarte vast în implicațiile sale... Problemele mari pe care le ridică această carte sunt prezentate într-un mod foarte calm și plăcut... Tonul este uniform și textul nu este niciodată greu de citit sau de reținut. În orice caz, autorul este generos în descrierea împrejurimilor în care au loc toate aceste discuții... Aprinde lumina și apoi își lasă colegii să vorbească îndelung. Prezentarea se face convingător, dar nepătimaș. Mai presus de toate, după cum știe recenzorul, este curajos să vină cu dovezi pentru adevăruri nefavorabile paradigmei întâlnite prin universitățile din SUA, de multe ori dând naștere unei reacții dureroase din partea puternicilor colegi.”

– J. O'M. Bockris, distins profesor de chimie, Texas A&M University, în *Journal of Scientific Exploration*

*Le dedic această carte
lui Emily J. Markides,
lui Constantine Markides,
lui Vasia Markides
și
lui Michael H. Lewis*

Un pelerin la Sfântul Munte Athos l-a întrebat odată pe un pustnic bătrân: „Părinte, cum pot să-mi dobândesc mântuirea?” Cuviosul părinte a răspuns: „În fiecare zi, la apusul soarelui, mergi în cimitir și, timp de o oră, ocărăște-i pe morți. Fă asta timp de o lună, luând aminte la tot ceea ce se întâmplă în jurul tău. Apoi vino să-mi spui ce s-a întâmplat”. După o lună, pelerinul s-a întors. „Părinte, am făcut ce mi-ai spus, dar nu s-a întâmplat nimic!” Pustnicul a spus atunci: „Du-te din nou la cimitir încă o lună și să aduci laude morților. Apoi vino și spune-mi ce s-a întâmplat”. După o lună, pelerinul s-a întors. „Părinte, am făcut tot ce mi-ai spus, dar nu s-a întâmplat nimic!” Cinstitul părinte i-a spus atunci: „Fiul meu, dacă vrei să dobândești mântuirea, să fii ca morții: nu lua aminte la ocări, nu lua aminte la laude”.

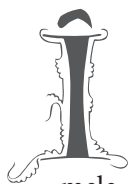
Nota autorului

La fel ca în volumele mele anterioare, am folosit declinarea greacă atunci când m-am adresat direct, în dialoguri, bărbaților greci. De exemplu, când m-am adresat părintelui Maximos am spus „părinte Maxime”, când m-am adresat lui Lavros am spus „Lavro” și așa mai departe. Numele de femei nu prezintă astfel de probleme idiomatice. Pentru a proteja confidențialitatea subiecților, cu excepția numelor istorice, majoritatea numelor utilizate în dialoguri sunt pseudonime.

1

Reamintiri

n timp ce lucram la teza mea de doctorat, m-am confruntat cu o problemă majoră. Strânsesem foarte multe materiale bune legate de subiectul meu, dar nu aveam un cadru teoretic viabil pentru a da formă și sens datelor mele. Nu mai știam ce să fac. Dacă nu rezolvam această problemă, nu puteam să-mi termin doctoratul. Într-o noapte călduroasă de iulie, la miezul nopții, simțind că am ajuns într-un punct mort, aproape de a renunța, am făcut o plimbare în campus și m-am așezat pe o bancă pentru a privi cerul înstelat. Apoi un hipiot care fuma iarbă s-a așezat lângă mine și am început să vorbim despre imensitatea Universului. Deodată, parcă m-a lovit un fulger: am văzut clar ieșirea din dilemă. Întreaga teză de doctorat mi-a apărut în minte, scrisă și terminată în cadrul teoretic relevant. Depășit de emoție, îmi venea să alerg în campus urlând „Evrika!” De abia așteptam să vină dimineața pentru a mă întâlni cu coordonatorul meu. Când ne-am întâlnit, el a aprobat imediat propunerea mea. În curând am reușit să-mi termin de scris teza de doctorat care a fost publicată în cele din urmă sub formă de carte, inițiindu-mi astfel cariera academică. Aceasta este una dintre numeroasele coincidențe care mi-au modelat viața. Mă întreb adesea cum s-ar fi desfășurat viața mea dacă, în acea noapte caldă de iulie, acel hipiot necunoscut nu s-ar fi așezat lângă mine pe bancă pentru a discuta împreună despre Univers.

Astfel de coincidențe au loc continuu în viața noastră, dar nu prea le acordăm atenție. Pe măsură ce trec, le uităm imediat, ridicăm din umeri sau pur și simplu considerăm că era de la sine să se petreacă așa. Cred că cea mai mare parte a vieții mele am trăit-o în Maine. Dar nu trebuia să se întâmple așa. În urmă cu 30 de ani, după terminarea studiilor, m-am dus să îmi iau rămas-bun de la un prieten, fost profesor în Evanston, Illinois. Îmi propusesem să mă întorc acasă în Cipru. În Evanston am întâlnit din întâmplare un profesor renumit de sociologie de la Northwestern University care, în numai o lună, fără ca eu să-i fi cerut, a avut un rol esențial în a-mi găsi un loc de muncă la Universitatea din Maine. Ce s-ar fi întâmplat dacă nu mi-aș fi vizitat niciodată prietenul pentru a-mi lua rămas-bun și, în schimb, l-aș fi sunat pur și simplu? Pe atunci nu căutam și nici nu eram interesat de un loc de muncă în America.

Nu m-aș fi întâlnit niciodată cu Emily, soția mea, dacă nu s-ar fi răzgândit în timp ce urma să intre în mașina ei după o prelegere despre istoria sociologiei pe care am susținut-o la Nicosia. S-a gândit la o întrebare și s-a întors în sala de conferințe pentru a cere clarificări, fapt ce avea să aibă consecințe decisive. În mod similar, dacă nu aș fi acceptat invitația unui prieten de a mă alătura lui într-o vizită la îndepărtatul Munte Athos, nu l-aș fi întâlnit pe părintele Maximos, călugărul charismatic¹, părintele care a devenit subiectul mai multor cărți pe care le-am scris², inclusiv al acesteia, conducându-mă spre o schimbare radicală a vieții mele spirituale și a carierei mele profesionale.

Evenimente întâmplătoare care ne modelează și ne remodelează permanent viața – atât în sens pozitiv, cât și în sens negativ – s-au numărat printre subiectele pe care le-am discutat cu prietenul meu, artistul și colegul Mike Lewis, în timp ce luam micul dejun într-o

¹ Cf. DEX, care deține un ansamblu de date spirituale deosebite, coborâte prin Duhul Sfânt asupra comunităților sau asupra unui anumit individ. (N. red.)

² Vezi în acest sens „trilogia atonită”, cele 3 titluri de Kyriacos Markides publicate la Editura Herald, care îl au ca personaj principal pe părintele Maximos: *Muntele tăcerii*, *Darurile deșertului* și cea de față. (N. red.)

dimineată caldă de octombrie în Bar Harbor, cunoscutul oraș turistic situat pe Mt. Desert Island din Maine. Mike și cu mine aveam interese comune și, de mai mulți ani, ne întâlneam deseori și aveam discuții libere despre viața academică, abordând și teme mai largi din politică, istorie și religie. În ultima perioadă flecăream despre istoria „contrafactuală”. Amândoi citiserăm lucrările unor istorici de frunte care speculau despre cum ar fi putut evolua istoria dacă nu ar fi existat evenimentele aparent accidentale care au avut efecte cataclismice.¹

— Imaginează-ți, i-am spus lui Mike în timp ce ne aminteam de anii noștri de studenție, că toate acele gânduri chinuitoare de genul „ce ar fi fost dacă” s-ar fi petrecut cu adevărat. Ce ar fi fost dacă glonțul lui Oswald l-ar fi ratat pe președintele Kennedy? Ce ar fi fost dacă Sirhan era prins la timp, exact când era pe punctul de a-l împușca pe Robert Kennedy, un favorit al alegerilor prezidențiale care se apropiau? Istoria Americii și a lumii ar fi fost diferită. Ce am fi făcut? Schimbă un astfel de eveniment-cheie, iar istoria, la fel ca și viața noastră, ar urma o direcție radical diferită.

Ne-am gândit la multitudinea de evenimente aparent întâmplătoare care au modelat istoria și biografiile noastre și am ajuns la concluzia că, intuitiv, „știam” că trebuie să existe un nivel mai profund de realitate care sfidează înțelegerea noastră rațională și că toate lucrurile care se petrec în viața noastră și în istorie nu pot fi întâmplătoare.

Având în vedere lucrările unor mari înțelepți, i-am împărtășit prietenului meu câteva gânduri cu caracter speculativ. Am considerat că fiecare eveniment apare dintr-un ocean infinit de probabilități și de posibilități care există în Rațiunea lui Dumnezeu. Odată ce un eveniment probabil devine fapt concret, ca urmare a alegerilor și deciziilor umane, întreaga istorie a lumii urmează o cale diferită. Apar noi situații cu serii de probabilități infinite, întru totul noi, care așteaptă momentul de a deveni realități concrete. Aceasta se întâmplă datorită libertății cu care noi, oamenii, suntem înzestrați ca ființe cu conștiință de sine. S-ar putea spune că suntem împreună lucrători cu Dumnezeu. Se pare

¹ Robert Cowley, ed., *The Collected What If?* (New York: G.P. Putnam's Sons, 2001).

că istoria ar fi produsul alegerilor și acțiunilor umane care se desfășoară în înțelepciunea infinită a Voii Dumnezeuiești. Iar ceea ce este valabil referitor la istorie este valabil referitor și la biografiile noastre individuale.

— Nu aş sta aici cu tine în această cafenea din Bar Harbor, i-am spus lui Mike, dacă oricare dintre miriadele de întâlniri aparent ne semnificative și întâmplătoare din viața mea nu ar fi avut loc.

— La prima vedere, se poate concluziona cu ușurință că atât istoria, cât și viața noastră sunt rezultatele unor evenimente întâmplătoare, a subliniat Mike.

— Acesta este un mod de a înțelege lucrurile. Putem spune că atât istoria, cât și traiectoriile vieții noastre sunt arbitrare, rezultatele unor coincidențe aparent lipsite de sens. Din afară, cel puțin, așa se vede. Istoria și biografia sunt rezultatele unor șiruri de întâmplări. Darviniștii și-au bazat teoria pe presupunerea că evoluția este produsul unui număr infinit de evenimente întâmplătoare și lipsite de sens. O maimuță care se prosteste jucându-se cu vopsele și cu pânze va crea în cele din urmă o *Mona Lisa*! Cu toate acestea, asta este doar o presupunere absurdă care este luată drept regulă cioplită în piatră. Un filosof cabalist de seamă, mistic reputat, mi-a spus odată: „O situație ezoterică are loc de fiecare dată când condițiile externe sunt pregătite”. El susținea că lucrurile nu sunt întâmplătoare – așa cum cred darviniștii –, ci mai degrabă sunt rezultatele unor cauze profunde, de dincolo de târâmul științei sau al gândirii raționale. Cred că toți misticii din întreaga lume ar împărtăși acest punct de vedere.

Am continuat spunându-i prietenului meu că, dacă presupunem că toate experiențele noastre personale sunt produse ale evenimentelor întâmplătoare, iar dacă istoria, ca și evoluția biologică, este și ea rezultatul unor evenimente întâmplătoare, atunci singura concluzie pe care o putem trage este că viața însăși este absurdă și lipsită de sens și că omul, așa cum susțin existențialiștii francezi, este o glumă cruntă. Eu, personal, resping o astfel de

concluzie nu numai pentru că este nihilistă, ci și pentru că sunt de părere că este falsă.

Un ascultător din afară, care ne-ar fi auzit conversația în acea dimineață însorită de octombrie, nu ar fi putut să nu-și dea seama că temele despre care vorbeam reflectau în mare măsură preocupările noastre în ceea ce privește îmbătrânirea și înțelegerea iminenței morții noastre. Tocmai intraserăm amândoi în decada 60+ a vieții, cu toate emoțiile potențial neliniștitoare pe care le dezvăluie un astfel de moment de cotitură. Eram conștienți într-un mod profund, visceral că străbatem ultima parte a călătoriei vieții noastre. I-am reamintit prietenului meu, în glumă, că, pe baza statisticilor naționale actuale, ne-am mai putea aștepta la câteva decenii de viață dacă am fi binecuvântați cu o sănătate bună. Câțiva dintre colegii noștri de odinioară, de la Universitatea din Maine unde am predat pentru mult timp, muriseră deja, alții se retrăseseră la Sunbelt, iar alții începuseră să se lupte cu probleme de sănătate geriatrice.

Prin urmare, nu este de mirare că, în afară de politică și de sănătate (comparându-ne nivelul de colesterol și împărțind cele mai recente cercetări medicale despre prostate mărite), în conversațiile noastre apăreau adesea subiecte precum spiritualitatea, natura morții și posibilitatea vieții de după viață.

Întrebări de importanță fundamentală au ajuns să ne definească viața profesională tot mai mult. Operele de artă ale lui Mike au fost inițial picturi în ulei prezentând teme freudiene și sociale, evoluând de-a lungul anilor către imagini jungiene care, la rândul lor, au deschis calea pentru interesul său actual de a folosi peisajul din Maine ca metaforă a realităților mistice, interioare. Asemenea lui, și eu mi-am început cariera de sociolog concentrându-mă pe politică și pe mișcările naționaliste. Dar, datorită unei serii de coincidențe neobișnuite, am trecut la studierea vindecătorilor, călugărilor, pustnicilor și părinților duhovnicești, reputați specialiști în realități nevăzute, din întreaga lume.